

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ЛІЦЕЮ

Галаєвська Людмила Вікторівна
молодший науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна
luda_gala2703@ukr.net

Вступ. Виховання культури мовлення – не лише лінгводидактична проблема, це також проблема моральна, що має соціальну значущість. Передаючи з покоління в покоління багатство і чистоту рідної мови, ми зберігаємо зв'язок часів, традиції і дух народу. Вихованість і культура людини яскраво виявляється в умінні оформляти думку в слова, манері говорити і спілкуватися, багатстві словникового запасу. За визначенням В. Сухомлинського, «мовна культура людини – це дзеркало його духовної культури». Ось чому важливо, щоб зростаючи, дитина з раннього віку вчилася водночас мислити і виражати думку словами, уміла спілкуватися засобами мови, дотримуючись загальноприйнятого мовного етикету.

Актуальність окресленої проблеми визначається тим, що сьогодні діалог розглядають як невід'ємний складник в ієрархії загальнолюдських цінностей. Домогтися оновлення процесів виховання і освіти неможливо без осмислення культури діалогу, теоретичного і практичного обґрунтування концептуальної ідеї гармонізувального педагогічного діалогу як методу, способу і засобу навчання, виховання й управління.

Результати й обговорення. Проблема діалогічного мовлення, діалогу висвітлювалася в працях вітчизняних і зарубіжних учених (М. Бахтіна, Т. Винокур, П. Дудика, О. Єфіменко, І. Ізаренкова, В. Костомарова, Л. Кочубей, Т. Ладиженської, Е. Палихати, К. Саламатова, Г. Сагач, В. Скалкіна, В. Сухомлинського, І. Хоменко, Н. Шведової та ін.). Попри великий інтерес дослідників, діалог, діалогічне мовлення, культура діалогу залишаються актуальними у лінгвістиці й лінгводидактиці. Для вчителя-словесника важливо

визначити сутність діалогу, його конструктивні варіанти і функції й розробити методичку формування культури діалогу в здобувачів освіти.

Як основна й первинна форма спілкування, діалог супроводжував доісторичний (уснорозмовний) та історичний (писемний) період розвитку людської мови.

З позиції лінгвістики діалог розглядають як первинну природну форму мовленнєвого спілкування, що реалізується у повсякденних бесідах людей, ділових розмовах, дискусіях, полеміці тощо. Як літературознавчий жанр, діалог зародився й активно розвивався у Стародавній Греції, де став предметом осмислення багатьма філософами, психологами, лінгвістами. Учені намагалися розкрити феномен діалогу в зв'язках його з різними галузями знань – філософією, літературознавством, культурологією, лінгвістикою, психологією тощо.

Найбільш показовим у цьому плані є трактування діалогу М. Бахтіним. Учений виділяє кілька різновидів діалогу, намагаючись розкрити найістотніші його особливості й функції:

- діалог у міжособистісному спілкуванні – безпосередній діалог живих людей, «діалог особистостей»;
- діалог у мовленні – найпростіша форма діалогічних стосунків мовців;
- діалог у мисленні – діалектика, «чисто логічні відношення»;
- діалог у свідомості – «діалогічний внутрішній монолог»;
- діалог культур, традицій, діалог поглядів [2, с.35].

За висновками М. Бахтіна, «діалог – невід'ємний атрибут життя особи», адже жити – «означає брати участь в діалозі». Ми розглядаємо діалог як спосіб пізнання дійсності і водночас як особливе дидактико-комунальне середовище, що забезпечує суб'єктно-сміслову спілкування, рефлексію і самореалізацію особи.

Особистість поза спілкування з іншою особистістю не існує, вона «комунальна» (за М. Бахтіним) за генезою і за способом існування. Отже, кожен із нас існує як мовна особистість, оскільки в спілкуванні з іншими в діалозі виявляються наші особисті якості, інтелект, емоційний стан тощо. Саме

міжособистісний діалог дає змогу виявляти особливі стосунки між мовцями, їхню взаємодію, що виявляється на логічному, лінгвістичному й психологічному рівнях.

Аналіз різних підходів до тлумачення феномена «культура» ввів В. Сухомлинський у середині ХХ ст. Детальне ознайомлення зі змістом наукових праць ученого доводить, що автор намагається трактувати свої вчення через призму діалогу, культури діалогу, яка має бути притаманна кожній людині й виявлятися під час спілкування.

Щоб осмислити сутність терміна «культура діалогу» або «діалогічна культура», звернемося до поняття *культура*. Її розуміють як систему норм і цінностей, відтворену у людській пам'яті, ступінь досконалості й розвитку особистої сфери певної людини, спосіб її життя, один з компонентів людського буття, особистісний багаж людини, що забезпечує її саморозвиток і вдосконалення, засіб взаємодії особистості у соціумі [3, с.31-32].

Спираючись на таке трактування поняття культура, розуміємо, що ці ознаки її виявляються насамперед у діалогічному спілкуванні людей.

Так, автор виокремив види соціокультурного середовища, у яких можливе виховання здобувачів освіти, а саме: культурно-пізнавальне, художньо-естетичне, культурно-комунікативне, культурно-трудове, культурно-рефлексивне.

Пізнаючи доводити і доводячи – пізнавати – саме в цій єдності мислення і праці й полягає єдність розумового виховання і формування світогляду. Внаслідок своєї праці людина бачить не тільки матеріальні цінності, а й саму себе – свою наполегливість, силу волі.

Це доводить, що діалогічне мислення, на відміну від монологічного, передбачає пізнання істини через зіставлення і взаємозабезпечення різних поглядів, що для культури діалогу особливо важливо, оскільки забезпечує толерантне, ввічливе й взаємоповажне спілкування мовця з іншими людьми, і водночас демонструє особисті культуромовні вміння і навички.

Висока культура вчителів і володіння різноманітними засобами спілкування – ефективний спосіб впливу на учнів, на розвиток їхньої

особистості. У побудові діалогічного спілкування суть виховання бачили К. Ушинський, Ф. Буслаєв, С. Русова, І. Огієнко. Учені виділяли різні його характеристики. По-перше, рівність позицій учителя і учня, що передбачає визнання здобувачів освіти активним суб'єктом виховання і самовиховання. По-друге, пізнання, вивчення дитини розглядали як основний стрижень, на якому будується все спілкування з ним. По-третє, за висновками педагогів, результати спілкування не повинні зводитися до оцінювання; підхід до вихованця через посилення позитивних особистих характеристик і спрямувань, схильних сторін у боротьбі з власними слабкостями має здійснюватися так, щоб дитина, отримуючи від учителя відомості про себе, вчилася давати собі оцінки сама. По-четверте, підкреслюється необхідність щирості й природності у прояві емоцій. Центральну роль у реалізації принципу самовиховання відводили вчителіві. Досвід роботи відомих учених показує, що спілкування-діалог розвиває в учнів упевненість у власних силах і критичність у ставленні до себе, довіру і вимогливість до навколишніх людей, готовність до творчого розв'язання проблем, що виникають, і віру в можливість їх вирішення.

Висновок. На основі проаналізованого переконуємося, що на сучасному етапі не втратили свого значення положення й рекомендації В. Сухомлинського, С. Чавдарова, К. Ушинського, С. Русової, І. Огієнка та ін. учених щодо діалогічної культури учнів.

Як бачимо, такі феномени, як діалог культур, культура діалогу залишаються актуальними в лінгводидактиці і потребують подальшого вивчення й осмислення, особливо в сучасних умовах підвищених вимог до виховання й самовиховання підростаючого покоління.

Література.

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство. 1979. 424с
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Академія. 2004. 344 с.
3. Глазова О. Навчання діалогічного мовлення. *Дивослово*. 2003.№1. С. 31-33.
4. Палихата Е.Я. Лінгвістичні особливості діалогічного мовлення. *Дивослово*. 1995. №3. С. 29-143.
5. Пентиліук М.І. Культура мови і стилістика. Київ : Вежа. 1994. 240 с.

